

Kielce, 4.11.2024 r.

dr hab. Zuzanna Zbróg, prof. ucz.
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
zuzanna.zbrog@ujk.edu.pl

**Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Agnieszki Bojarczuk-Tüncer**

pt.

***Edukacja lingwistyczna z zakresu języka angielskiego dzieci ze specjalnymi potrzebami
edukacyjnymi w wieku wczesnoszkolnym w szkołach ogólnodostępnych***

napisanej pod kierunkiem

promotor: **dr hab. Kingi Kuszak, prof. UAM**

promotor pomocniczej: **dr hab. Katarzyny Sadowskiej, prof. UAM**

Uwagi ogólne

Pani mgr Agnieszka Bojarczuk-Tüncer przedstawiła do zaopiniowania pracę doktorską, w której podjęła temat niezwykle ważny edukacyjnie i ambitny, biorąc pod uwagę kompleksowe ujęcie przedmiotu badań zrealizowanych w ramach własnego projektu badawczego. Zaplanowała i z sukcesem zrealizowała złożone badania wymagające od niej wszechstronnej wiedzy i ogromnego wysiłku poznawczego. Również jakość i szczegółowość wykonanej pracy wzbudzają podziw i szacunek.

Podkreślić należy ogromne zaangażowanie Autorki dysertacji w zaplanowanie i przeprowadzenie wielowarstwowych badań, dotyczących nie tylko trudnej problematyki, ale wymagających wielowątkowych rozważań i analiz przypisanych do kilku dyscyplin z dziedziny nauk społecznych i humanistycznych: pedagogiki wczesnoszkolnej, pedagogiki specjalnej, językoznawstwa polskiego i angielskiego. Doktorantka musiała wykazać się także rozeznaniem w zagadnieniach logopedycznych i terapeutycznych oraz w funkcjonowaniu szkoły i poradni psychologiczno-pedagogicznej (dalej: PPP).

Za znaczący i wartościowy wkład Doktorantki do pedagogiki zaliczyłabym głównie:

(1) eksplorację obszarów badań, które nie były dotychczas badane w ujęciu zaproponowanym przez Autorkę, a ważnych z perspektywy dyscypliny i aktualnie sprawiających duże problemy nauczycielom;

(2) erudycję, umiejętność wyboru, analizy i syntetyzowania tekstów naukowych połączone z zdolnością operacjonalizacji pojęć, definicji zjawisk i egzemplifikacji zależności między nimi oraz ich krytyczną oceną;

(3) bardzo dobre, zwłaszcza dla tego poziomu rozwoju naukowego, przygotowanie metodologiczne, warunkujące podstawową zdolność do realizacji świadomie i refleksyjnie zaplanowanego projektu badawczego połączone z wszechstronnym wykształceniem i doświadczeniem zawodowym, dającym uprawnienia do poruszania się w nietłatwym i wielopłaszczyznowym obszarze badań;

(4) zauważenie luki badawczej na styku różnych obszarów funkcjonowania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (dalej: SPE), co ważne – dotychczas niepoddanej uzupełnieniu nie tylko na polu naukowym, ale i praktycznym; stąd wynika bezcenna wartość opiniowanej dysertacji dla nauczycieli języka obcego w edukacji wczesnoszkolnej; Doktorantka wypracowała bowiem materiał, który może pomóc nauczycielom efektywniej organizować środowisko uczenia się języka angielskiego dla dzieci ze SPE.

Rozpowszechnienie wyników badań opisanych w dysertacji stwarza nadzieję na to, że podejmowane oddziaływania edukacyjne pomogą we wspieraniu indywidualnego potencjału wszystkich uczniów najmłodszych ze SPE w uczeniu się nie tylko obcego, ale także ojczystego – zaproponowany przez mgr A. Bojarczuk-Tüncer przegląd możliwych sposobów (metod, technik i form) wsparcia edukacyjnego dzieci z różnymi typami deficytów, niepełnosprawności czy zaburzeń parcjalnych (niedoborów) jest wartościowy dla wszystkich nauczycieli klas I-III ze względu na swój wieloaspektowy, ale i syntetyczny charakter oraz bogactwo i innowacyjność zaproponowanych rozwiązań, nierzadko nieznanymi lub mało znanymi w polskiej pedagogice wczesnoszkolnej. Potencjał tychże materiałów do inspirowania praktyków jest ogromny. Wartość praktyczna zrealizowanych badań jest trudna do przecenienia, ponieważ podjęta problematyka jest i będzie ważna dla pedagogiki wczesnoszkolnej i kształcenia przyszłych nauczycieli klas I-III, a przede wszystkim przygotowania nauczycieli języka angielskiego do pracy z uczniami ze SPE w młodszym wieku szkolnym. Ich wartość pogłębia fakt, że badania podjęte przez Doktorantkę nie mają odpowiednika w literaturze polskiej ze względu na specyfikę przedmiotu badań.

Proponuję rozważenie korzystania w całej pracy z określenia „młodszy wiek szkolny”, odpowiadającego klasyfikacjom psychologicznym, zamiast rzadszego „wiek wczesnoszkolny”.

Struktura rozprawy

Praca jest bardzo rozbudowana – liczy 617 stron. Składa się z wprowadzenia, sześciu rozdziałów, w tym części teoretycznej, części metodologicznej, rozdziałów analityczno-interpretacyjnych. Pracę kończą wnioski z badań własnych, bibliografia, spis tabel i aneksy. Konstrukcja rozprawy ma więc tradycyjny charakter i jest typowa dla rozpraw z obszaru nauk społecznych.

Teoretyczne podstawy badań własnych

Część teoretyczna zajmuje cztery rozdziały. Zawiera pogłębioną analizę literatury przedmiotu badań. Co ważne, krytycznie zinterpretowaną. W pierwszym rozdziale *Język obcy jako system symboli i znaczeń* dokonano przeglądu teorii dotyczących nabywania pierwszego i drugiego języka, a także omówiono zagadnienie czterech aspektów wiedzy językowej dla języka polskiego oraz angielskiego (fonologicznego, semantycznego, syntaktycznego i pragmatycznego).

W rozdziale II *Wspomaganie, wspieranie i stymulowanie rozwoju dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnym – wybrane kwestie* rozważania skupione zostały na zagadnieniach dotyczących wspomagania, wspierania i stymulowania rozwoju dzieci ze SPE. Doktorantka omówiła problematykę rozumienia pojęcia specjalnych potrzeb według różnych autorów, tworząc autorską ich kategoryzację. Jednym z kryteriów tejże kategoryzacji była częstotliwość występowania określonych grup dzieci ze SPE w edukacji ogólnodostępnej. W tym rozdziale mgr A. Bojarczuk-Tüncer omówiła także problematykę diagnozowania dzieci w PPP, zwracając szczególną uwagę na perspektywę nauczycieli języka angielskiego i dostępne formy wspierania uczniów ze SPE w edukacji lingwistycznej.

Sprawności językowe dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi na zajęciach z języka angielskiego to tytuł III rozdziału poświęconego analizie literatury na temat rozwoju sprawności językowych dzieci w młodszym wieku szkolnym. Najpierw zostały omówione tytułowe kwestie w odniesieniu do języka polskiego oraz funkcjonowania dzieci z wybranych grup ze SPE. Dalej, na podstawie zestawienia rozwoju kompetencji językowych dla wybranych grup dzieci ze SPE dla nabywania pierwszego i drugiego/obcego języka, dokonano próby wskazania ich trudności lingwistycznych podczas nabywania języka angielskiego.

W rozdziale IV, zamykającym część teoretyczną, zatytułowanym *Metodyka nauczania języka angielskiego dzieci ze specjalnymi lub zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi*, zestawiono propozycje zaleceń metodycznych i rozwiązań dla dzieci z SPE razem z propozycjami rozwijania ich sprawności językowych w zależności od metody nauczania języka angielskiego. To bardzo obszerny rozdział z usystematyzowaną i skategoryzowaną wiedzą, niezwykle przydatną w kontekście niedoboru takich zestawień w literaturze dydaktycznej.

Wprowadzenie teoretyczne oceniam bardzo pozytywnie. Opracowanie części teoretycznej jest godne podziwu, rozważania są prowadzone z dużym znanstwem. Doktorantka wzbogaciła wiedzę pedagogiczną o nowatorskie, nieobecne w polskim dyskursie naukowym wątki. Przedstawione w tej części rozważania mają charakter erudycyjny – wielowymiarowy, pogłębiony, syntetyzujący ustalenia poczynione w ramach kilku dyscyplin naukowych. Dzięki temu mgr A. Bojarczuk-Tüncer mogła z sukcesem zaprojektować i zrealizować badania własne, wyjątkowo złożone i wymagające takiego właśnie podejścia – wielokierunkowego i wielopoziomowego.

Rozdział ten świadczy o znakomitym rozpoznaniu pola badawczego – przedstawione w nim analizy i wnioski krytyczne są przydatne, bowiem zawierają informacje, dzięki którym młodzi/inni badacze mogą zainspirować się do skonstruowania własnego projektu badawczego. Cała część teoretyczna pracy (rozdziały I-IV) jest doskonałym przykładem rzetelnie przeprowadzonego przeglądu literatury badań. Ogromnym atutem jest korzystanie z różnorodnej i aktualnej literatury, co zapewniło szeroki kontekst dla przeprowadzonych rozważań.

Metodologia badań

Założenia metodologiczne badań własnych zostały przez Doktorantkę opisane w rozdziale V. W tej części scharakteryzowano przedmiot i zakres badań. Skrupulatnie i wnikliwie uzasadniony został wybór problematyki badawczej. Mgr A. Bojarczuk-Tüncer zaplanowała zrealizowanie pięciu celów badawczych, z których wyprowadziła pięć problemów ogólnych. W miarę potrzeb wyodrębniane były z nich problemy szczegółowe. Następnie ustaliła ona listę zmiennych i skonstruowała model badawczy. Założyła realizację badań w czterech etapach, do każdego z nich przypisując adekwatne metody, techniki i narzędzia.

Cały rozdział metodologiczny jest uporządkowany, logiczny i bardzo dobrze opisany. Szczegółowo uzasadniono wybór procedury badawczej i podejmowanych decyzji, co do

wszystkich kolejnych kroków w postępowaniu metodologicznym. Organizacja i przebieg badań są bez zarzutu. Należy zauważyć i docenić szeroki zakres badań, który wymagał podzielenia ich na cztery etapy. Dzięki temu z jednej strony organizacja i przebieg badań miały charakter uporządkowany, a z drugiej – ich rezultatem jest możliwość przyjrzenia się przedmiotowi badań z szerokiej perspektywy, a właściwie z kilku perspektyw i poziomów.

Dane liczbowe przedstawione zostały w klasyczny sposób, ale należy podkreślić, że kwestionariusze ankiet są autorskim opracowaniem Doktorantki. Ich wyniki są dobrym punktem wyjścia do interpretacji danych uzyskanych przy pomocy podejść jakościowych. Są one ogromnym walorem pracy. Trzeba podkreślić, że mgr A. Bojarczuk-Tüncer musiała zmierzyć się z różnymi metodami jakościowymi w celu opracowania materiału zebranego w kolejnych etapach badań własnych. Ta część nie tylko nie budzi zastrzeżeń, ale jest opracowana bardzo dobrze metodologicznie.

Chciałabym podkreślić wysoką świadomość badaczki co do możliwości i ograniczeń, jakie wiążą się z przeprowadzaniem badań niereprezentatywnych.

Wyniki badań

Analiza i interpretacja zrealizowanych badań zostały przedstawione w rozdziale VI w postaci klasyfikacji dyspozycji językowych dzieci ze SPE na zajęciach z języka angielskiego i opisu implikacji pedagogicznych dla tworzenia działań wspierających i wspomagających rozwijanie u nich sprawności językowych. Doktorantka omawia je w sposób uporządkowany, w odniesieniu do celów i problemów badań oraz kolejnych, przypisanych im etapów realizacji badań. Każda część badań przeprowadzona została rzetelnie, o czym świadczy ogromna szczegółowość opisu kolejnych dyspozycji językowych u dzieci ze SPE i stworzonych w trakcie w trakcie wnioskowania złożonych i precyzyjnie przygotowanych tabel.

Analiza i interpretacja zebranych danych są pogłębione i zawierają elementy krytyczne, co jest bardzo pozytywne w kontekście kompetencji badawczych Doktorantki.

Wnioski z badań autorskich

Opiniowana rozprawa doktorska poświęcona została empirycznej weryfikacji sporego wycinka rzeczywistości wczesnoszkolnej i na jej podstawie określeniu dyspozycji językowych dzieci ze SPE, ukazaniu ich funkcjonowania na zajęciach języka angielskiego, a także

określeniu tworzonych przez nauczycieli warunków do nabywania przez nie sprawności językowych, jeśli chodzi o język obcy.

Doktorantka przyjęła nieodłączność integracji oddziaływań terapeutycznych, rehabilitacyjnych, korekcyjno-kompensacyjnych z językowymi dla nabywania języka drugiego/obcego, ponieważ różnego rodzaju niepełnosprawności, diagnozowane dysfunkcje i deficyty w mniejszym lub większym stopniu kształtują dyspozycje językowe dziecka i ujawniają się w trudnościach lingwistycznych z obszarów określonych sprawności językowych. Same działania językowe, bez zwrócenia uwagi na określone obszary terapeutyczne, nie wystarczą dla efektywnego nabywania i rozwijania sprawności językowych.

Wnioski zostały przedstawione jako wyniki z czterech etapów badań. Wysuwając je, mgr A. Bojarczuk-Tüncer nie generalizuje wyników swoich badań, nie przenosi ich na inne grupy nauczycieli i uczniów ze SPE, ale podkreśla ich wyjątkowy charakter. Jej wyniki badań mogą bowiem stanowić bardzo dobry punkt odniesienia dla podobnych badań i dalszych refleksji nad tym ważnym zagadnieniem.

Doktorantka sformułowała trafne rekomendacje dla praktyki szkolnej, realizując tym samym cel praktyczny swoich badań. Wyznaczyła m.in. 57 komponentów, dla których, w sytuacji ich obniżonego poziomu/zasobu, ustaliła i opisała przykładowo objawiające się zachowania, funkcjonowanie i trudności lingwistyczne. Wielowarstwowa oraz wieloaspektowa procedura badawcza pozwoliła na uzyskanie szerokiej perspektywy funkcjonowania 39 zbadanych uczniów ze SPE, które diagnozowane były zgodnie z procedurą badawczą PPP (wywiad środowiskowy, analiza zebranej dokumentacji, w tym medycznej i szkolnej, badanie psychologiczne, pedagogiczne i jeżeli zaszła taka potrzeba – logopedyczne). Badanie pedagogiczne testem standaryzowanym przeprowadzone było przez badaczkę, która wykonała ponadto test dyspozycji językowych dziecka z zakresu języka angielskiego. Przeprowadziła również rozmowę z rodzicem, a także z dzieckiem. Doktorantka wyprowadziła interesujący wniosek, iż „pomimo możliwości wysnucia ogólnych zaleceń w obrębie określonych grup SPE, funkcjonowanie dzieci przeanalizować należy pod względem ich indywidualnego profilu diagnostycznego, wyznaczającego poziomy rozwoju oraz zasoby określonych funkcji, bo to on znacząco kształtuje dyspozycje językowe dziecka i wpływa na nabywanie sprawności językowych” (s. 561). Dowiodła tym samym, że podjęta przez nią problematyka jest bardzo złożona i nie uprawnia do wysuwania jednoznacznych rekomendacji. Świadczy to o jej wysokim poziomie świadomości pedagogicznej. Inne wysunięte przez nią wnioski z badań są równie dojrzałe.

Niepokojąco brzmią stwierdzenia opisujące wyniki badania ankietowego dla nauczycieli, iż „Prawie jedna piąta ankietowanych nauczycieli nie zapoznaje się ze wszystkimi dostępnymi opiniami i orzeczeniami wydanymi dla ich uczniów” (s. 562). Tym bardziej doceniam i – razem z Doktorantką mam nadzieję, że – będące rezultatem jej badań – autorskie zestawienie przykładowych zaleceń uczących j. angielskiego w klasach I-III znajdzie zastosowanie i będzie wsparciem podczas pracy z dziećmi ze zanalizowanymi w rozprawie deficytami. Doskonałym rozwiązaniem byłoby, aby ten ogrom pracy analitycznej i interpretacyjnej, wymagający od Autorki dysertacji połączenia wiedzy i doświadczeń z zakresu nauczania języka angielskiego w klasach I-III i pedagogiki specjalnej, rzeczywiście wspomagał nauczycieli w ich codziennej praktyce.

Rozprawę kończy bogata i adekwatna do przedmiotu badań bibliografia, spis tabel, rysunków i aneksy, w których zostały zawarte autorskie narzędzia badawcze (kwestionariusze ankiet, testy językowe, arkusze obserwacji, kwestionariusze rozmów).

PODSUMOWANIE

Badania nad bardziej efektywnym organizowaniem środowiska edukacyjnego dla uczniów najmłodszych ze SPE uczącymi się j. angielskiego, mogące pomóc w lepszym wyzyskaniu indywidualnego potencjału uczniów z niepełnosprawnościami, dysfunkcjami i deficytami po określeniu/zbadaniu ich dyspozycji językowych, wymagały ogromu zaangażowania i żmudnej pracy badawczej w obszarze dotychczas niezbadanym. Szczególnie trudny kontekst tych badań był wyznaczony wieloma czynnikami, z których zapewne jednym z podstawowych było dotarcie do sporej grupy nauczycieli uczących j. angielskiego w klasach I-III i uzyskanie ich opinii na temat uczenia się języka obcego przez dzieci z różnymi SPE. Kolejne utrudnienie wiązało się zapewne z ogromnym zróżnicowaniem typów/rodzajów SPE. Można się tylko domyślać, z iloma wyzwaniem przyszło się Autorce mierzyć podczas realizacji badań i ich opracowywania.

Doktorantka wywiązała się bardzo dobrze z przyjętego na siebie zadania, dowodząc oryginalności i swoistości badanego obszaru w ramach różnych kontekstów podjętej tematyki, ale przede wszystkim udowodniła ważność podejmowanego problemu. Z pewnością posłużyły temu dobrze zaplanowane etapy badań, które porządkowały dobór odpowiednich metod badań i które pozwoliły logicznie ułożyć całość rozprawy.

Podjęte badania obejmowały problematykę, która ma wiele nierozwiązanych pozytywnie obszarów, wymagających dalszej eksploracji w perspektywie społeczno-

edukacyjnej. Mgr Agnieszka Bojarczuk-Tüncer ma świadomość ogromu wyzwań naukowych i edukacyjnych, które wiążą się z wybranym przez nią obszarem badań. To moje przekonanie wynika z jej dojrzałych interpretacji i kompetentnych komentarzy. Świadczy też o jej znaczącym potencjale badawczym i możliwościach dalszego rozwoju naukowego.

Podkreślić należy wysiłek i zaangażowanie Autorki dysertacji w przeprowadzenie złożonych badań, dotyczących nie tylko trudnej problematyki, ale dodatkowo specyficznego i trudnego do badania zagadnienia. Wnioski wynikające z jej analiz są znaczące i teoretycznie, i praktycznie w odniesieniu do jednego z ważniejszych zadań pedagogiki, związanych z rozwijaniem dziecięcego potencjału i jak najlepszym wykorzystaniem możliwości tkwiących w każdym dziecku, zwłaszcza w dziecku ze SPE, które boryka się z licznymi trudnościami podczas procesu uczenia się.

W moim przekonaniu oceniana rozprawa spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim, gdyż Doktorantka postawiła oraz rozwiązała ważny i oryginalny na gruncie nauk społecznych problem naukowy, ulokowany dobrze teoretycznie i bazujący na wiedzy teoretycznej reprezentatywnej dla przedmiotowej dziedziny naukowej. Mgr Agnieszka Bojarczuk-Tüncer wykazała się bardzo dobrą ogólną wiedzą naukową odnoszącą się do postawionego problemu, bardzo dobrą dla danego poziomu rozwoju naukowego świadomością i wiedzą metodologiczną, pozwalającą planować i realizować badania nowatorskie i oryginalne na gruncie pedagogiki. Zrealizowała cele pracy, rozwiązując oryginalny problem badawczy, którego nowatorstwo potrafiła uzasadnić i na tej podstawie sformułować istotne rekomendacje dla praktyki pedagogiczne.

KONKLUZJA

Podsumowując, uważam, że Pani mgr Agnieszka Bojarczuk-Tüncer, która przygotowała dysertację doktorską pt. *Edukacja lingwistyczna z zakresu języka angielskiego dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w wieku wczesnoszkolnym w szkołach ogólnodostępnych* wykazała się bardzo dobrą znajomością kontekstu teoretycznego badanych zjawisk oraz poprawnie metodologicznie go zrealizowała.

Uznaję, że rozprawa doktorska Pani mgr Agnieszki Bojarczuk-Tüncer napisana pod kierunkiem promotora Pani dr hab. Kingi Kuszak, prof. UAM ze wsparciem promotora pomocniczego: Pani dr hab. Katarzyny Sadowskiej, prof. UAM, odpowiada warunkom

określonym w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2022 r. poz. 574 z późn. zm.).

Wnoszę zatem o jej przyjęcie i dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

W związku z wysokim poziomem merytorycznym i metodologicznym – wnioskuję o jej wyróżnienie.

Rekomenduję także publikację rozprawy ze względu na jej walory poznawcze, wyjaśniające i praktyczne.

Zuzanna Zbroj